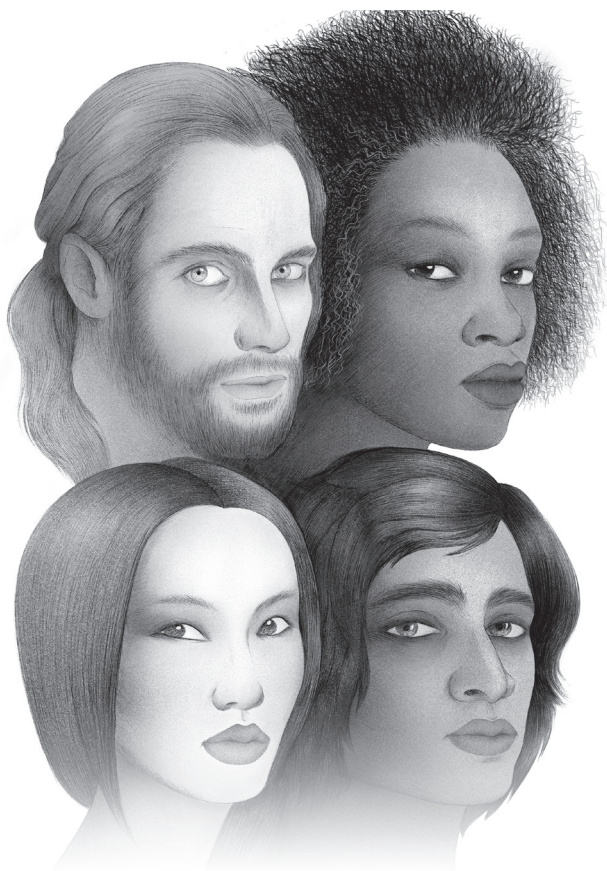

Angela Saini

Superior

El retorn de la ciència de la raça
Traducció de Maria Josep Cuenca Ordinyana

institutió
alfons el magnànim
centre valencià
d'estudis i d'investigació

COL·LECCIÓ URÀNIA

Direcció editorial: Vicent J. Martínez

Títol original: *Superior. The Return of Race Science*, Londres: 4th State, 2019

© 2019, Angela Saini

© 2020, de la traducció, Maria Josep Cuenca Ordinyana, per a Tecnolingüística, S. L.

© 2021 d'aquesta edició:

Institució Alfons el Magnànim

Centre Valencià d'Estudis i d'Investigació

Diputació de València

Corona, 36 – 46003 València

Telèfon: +34 963 883 169

contacte@alfonselmagnanim.com

www.alfonselmagnanim.net

Il·lustració de coberta: Isabel Gálvez

Disseny de la col·lecció i maquetació: Javier Pérez Belmonte

Tipografia: IBM Plex Serif, de Mike Abbink i Bold Monday. Bulo

Rounded, de Jordi Embodas. En l'interior, paper Coral Book

Ivory de 90 grams i, en la coberta, Creator Silk de 350 grams

Impressió:

ISBN: 978-84-7822-887-4

Dipòsit legal: V-705-2021

*Als meus pares, els únics
avantpassats que em cal conèixer*

Índex

<i>Pròleg</i>	11
1 El temps profund	21
2 El món és un mocador	57
3 Superxeria científica	77
4 Dins del cercle	103
5 Els realistes de la raça	131
6 La biodiversitat humana	157
7 Arrels	191
8 Històries de l'origen	217
9 Casta	245
10 Píndoles negres	277
11 Els il·lusionistes	309
<i>Epíleg</i>	329
<i>Agraïments</i>	335
<i>Bibliografia</i>	339
<i>Índex analític</i>	359

Pròleg

Al Museu Britànic és on els pots veure.

Els ossos d'éssers humans africans.

Fun-Da-Mental, "English Breakfast"

Estic envoltada de gent morta i em pregunte què soc. Em trobe al Museu Britànic. He viscut a Londres gairebé sempre i amb el pas de les dècades he vist cada sala del museu moltes vegades. És el lloc on em va dur el meu home en la nostra primera cita i, anys després, va ser el primer museu on vaig portar el meu fill. El que fa que hi torne és la magnitud, la gran quantitat d'objectes antics, l'un més vell i més valuós que l'anterior. M'aclapara. Però resulta que, si mires amb detall, conté secrets, secrets que soscaven la seua grandiositat, que ofereixen un relat diferent d'aquell que es pretenia que el museu mostrara quan es va construir.

Quan el metge, col·leccionista i propietari d'esclaus Sir Hans Sloane va llegar la col·lecció fundacional del Museu Britànic a la seua mort, el 1753, es va crear una institució que deixaria constància de tota l'extensió de la cultura humana, en el temps i en l'espai. L'Imperi britànic creixia i al museu encara es pot veure com concebien els constructors de l'Imperi la seua posició en la història. La Gran Bretanya es mostrava com l'hereva de les grans civilitzacions d'Egipte, Grècia, l'Orient Mitjà i Roma. L'enorme columnata de l'entrada, acabada el 1852, imita l'arquitectura de l'antiga

Atenes. L'estil neoclàssic que els londinencs associen amb aquest racó de la ciutat es deu al fet que els britànics es veien com els successors culturals i intel·lectuals dels grecs i dels romans.

Camineu entre les estàtues dels déus grecs, amb cossos que es consideraven l'ideal de la perfecció física humana, i sereu testimonis d'aquesta mena de relat. Passeu per davant de les escultures de marbre blanc procedents del Partenó a Atenes i, encara que cauen a trossos, començareu a veure el museu com un testament de la lluita per la dominació, per la possessió de les arrels més profundes de la mateixa civilització. El 1798, quan Napoleó va conquerir Egipte i un enginyer de l'exèrcit francès va descobrir la pedra de Rosetta, cosa que va permetre als historiadors de traduir els jeroglífics egipcis per primera vegada, aquest objecte impagable fou reclamat per França. Uns anys després de ser descobert, els anglesos se'l van apropiar com a trofeu i el van dur al museu. El van fer malbé inscrivint-hi les paraules "Capturat a Egipte per l'exèrcit britànic", que encara es poden veure gravades en un costat. Com escriu l'historiador Holger Hoock, "la magnitud i la quantitat de les col·leccions del Museu Britànic es deuen en gran part al poder i l'abast de l'exèrcit britànic i de l'imperi".

El museu estava al servei d'una història. La Gran Bretanya, aquesta nació illenca menuda, tenia la força per a prendre tresors, vuit milions d'objectes exquisits de qualsevol indret del món, i portar-los ací. Els habitants de Rapa Nui (l'illa de Pasqua, com la van denominar els exploradors europeus) van construir un enorme bust de Hoa Hakananai'a per capturar l'esperit d'un dels seus ancestres i els asteques van tallar la preciosa serp turquesa de dos caps com a emblema d'autoritat, però en el segle XIX aquestes joies van anar

a parar ací i ací s'han quedat. Per a més inri, són només dos dels molts altres objectes mil·lenaris de Mesopotàmia i la vall de l'Indus. No hi ha cap objecte del museu que siga més important que el mateix museu. Totes aquestes joies juntes expliquen una història òbvia, construïda per a recordar-nos el lloc de la Gran Bretanya al món. És un testimoni de l'audàcia del poder.

I és per això que he tornat una altra vegada al museu. Quan vaig començar a escriure aquest llibre, volia entendre els fets biològics al voltant de la raça. Què en diuen realment les proves científiques, sobre la variació humana, i què signifiquen les nostres diferències? He llegit bibliografia genètica i mèdica, he investigat la història de les idees científiques, he entrevistat alguns dels principals investigadors de cada àmbit. El que ha quedat clar és que la biologia no pot respondre aquesta pregunta, almenys no del tot. La clau per a entendre el significat de la raça és entendre el poder. Quan es veu de quina manera el poder ha donat forma a la idea de raça, i encara ho fa, com afecta fins i tot els fets científics, a la fi tot comença a tenir sentit.

Poc després de la fundació del Museu Britànic, els científics europeus van començar a definir el que ara entenem per raça. El 1795, en la tercera edició de *De generis humani varietate nativa* (*Sobre les varietats naturals de la Humanitat*), el metge alemany Johann Friedrich Blumenbach va descriure cinc tipus d'humans: caucàsics, mongols, etiòps, americans i malais, i va elevar els caucàsics –la seua raça– a l'estatus de la més bonica de totes. Si som precisos, “caucàsic” es refereix als qui viuen a la regió muntanyenca del Caucas, entre el mar Negre a l'oest i el mar Caspi a l'est, però, segons l'àmplia definició de Blumenbach, incloïa tothom d'Europa a l'Índia i al nord d'Àfrica. Era poc científica, fins i tot per als

estàndards de l'època, però la seua vaga taxonomia humana tindria conseqüències duradores. *Caucàsic* és la paraula culta que usem encara avui per a descriure els blancs descendents d'europaus.

El moment en què vam ser separats en grups biològics, col·locats en les galeries corresponents, va començar la bogeria. Ara la raça sembla totalment real i tangible. Imaginem que sabem què som, havent oblidat que la classificació racial sempre ha sigut bastant arbitrària. Pensem, per exemple, en Mostafa Hefny, un egipci que va emigrar als Estats Units, que es considera molt clarament i molt òbviament negre. Segons la normativa del govern americà del 1997 a partir dels estàndards sobre raça i ètnia de l'Oficina de Gestió i Pressupostos, les persones que provenen d'Europa, l'Orient Mitjà i el nord d'Àfrica es classifiquen oficialment com a blancs, igual com Blumenbach hauria classificat Hefny com a caucàsic. El 1997, a l'edat de quaranta-sis anys, Hefny va presentar una demanda contra el govern dels Estats Units a fi de canviar la seua classificació racial oficial de blanc a negre. Addueix la seua pell, que és més fosca que la d'alguns autoidentificats com a negres americans. Addueix els seus cabells, que són negres i més arrissats que el d'alguns negres americans. Per a qualsevol observador normal i corrent, és un home negre. Amb tot, les autoritats insisteixen que és blanc. Encara no s'ha resolt la seua demanda.

Hefny no és l'únic. La major part de la població mundial queda al marge quan cal definir la raça. El que som, aquesta difícil mesura d'identitat, tan profunda que està entreteixida en la nostra pell i el nostre cabell, una qualitat que ningú no pot canviar, és més difícil de determinar del que ens pensem. Els meus pares són de l'Índia, cosa que implica que se'm descriu com a índia, asiàtica o simplement "de color".

Però de menuda al sud-est de Londres en la dècada dels noranta els que no érem blancs sovint érem categoritzats políticament com a negres.

El Sindicat Nacional de Periodistes encara em considera un “membre negre”. Segons la definició de Blumenbach, com que provinc del nord de l’Índia, soc caucàsica. Com Mostafa Hefny, doncs, soc “negra”, “blanca” i altres colors, com preferiu.

Podem marcar línies divisòries per tot el món com ens vinga de gust, i en la història de la ciència de la raça així s’ha fet. El que importa no és quines línies s’han posat sinó el que signifiquen. El significat és fruit de la seua època. En temps de Blumenbach, les posicions més altes de la jerarquia del poder estaven ocupades per blancs d’origen europeu. Van construir la seua història científica de l’espècie humana al voltant d’aquesta creença. Eren els guanyadors naturals, o això es pensaven, els hereus inevitables de les antigues grans civilitzacions del seu entorn. Imaginaven que només Europa podia ser el lloc de naixement de la ciència moderna, i que només els britànics podrien haver construït la xarxa ferroviària a l’Índia. Molta gent encara imagina que els europeus blancs gaudeixen d’algun avantatge innat, algun conjunt de qualitats genètiques superiors que els ha dut al domini econòmic. Creuen, com va dir el president de França Nicolas Sarkozy el 2007, que “la tragèdia d’Àfrica és que els africans encara no han entrat plenament en la història... encara no hi ha espai allà per a l’esforç humà ni hi ha idea de progrés”. El text que hi subjau és que s’ha acabat la història, els més aptes han sobreviscut i s’ha decidit qui són els vencedors.

Però la història no s’acaba mai. Hi ha objectes al Museu Britànic que criden la seua veritat en silenci, que traeixen el secret que el museu intenta amagar.

Quan hi arribeu per primera vegada és gairebé impossible notar-los perquè és fàcil que els ignoren els visitants que s'afanyen a marcar com a vist cadascun dels tresors més importants. Sou un més del ramat. Però pugeu a les sales de l'antic Egipte, al motlle d'un relleu del temple de Bet al-Wali, a la Baixa Núbia, construït pel faraó Ramsès II, que va morir el 1213 aC. Gairebé arriba al sostre i ocupa quasi tota la sala. Mireu el faraó representat com una impressionant figura en un carro, amb un tocat blau molt alt al cap i portant arc i fletxa, amb la pell pintada d'un ocre fosc. S'obre pas entre una legió de nubis vestits amb pells de lleopard, alguns pintats amb pell negra i altres amb el mateix ocre que ell, i deixa darrere d'ell un batibull d'extremitats fins que a la fi els conquereix. Com mostra el relleu, els egipcis de l'època es consideraven un poble superior amb la cultura més avançada, que imposava l'ordre sobre el caos. La jerarquia racial, si voleu dir-ne així, tenia aquest aspecte en aquell moment i en aquell lloc.

Aleshores les coses van canviar. A la planta baixa, hi ha una esfinx de granit d'un o dos segles més tard, un record del temps en què els cuixites, habitants de l'antic regne de Núbia, on hi ha actualment el Sudan, van envair Egipte. Ara hi havia un nou guanyador, i l'esfinx Ram que protegeix el rei Taharqa –el rei negre d'Egipte– mostra com aquesta força conqueridora va derrotar la cultura egípcia i se'n va apropiat. Els cuixites van construir les seues piràmides, igual com els britànics més tard replicarien l'arquitectura grega clàssica.

A partir d'objectes com aquests, es pot entendre com canvien els equilibris de poder a llarg de la història. Mostren una versió menys simple del passat, del que som. Demanen humilitat i ens adverteixen que el poder és fugisser i, cosa més important, palesen que el coneixement no és sols una

explicació honesta del que saben, sinó que s'ha de veure com quelcom de manipulat per aquells que conjunturalment tenen el poder quan s'escriu.

Les sales de l'antic Egipte del Museu Britànic són sempre les més concorregudes. Mentre passem entre les mògies antigues en els taüts lluentos no sempre reconeixem que això també és un mausoleu. Estem envoltats d'esquelets de gent real que va viure en una civilització no menys remarcable que les posteriors o les anteriors. Qualsevol societat que acaba essent dominant, en el fons, arriba a tenir el convenciment que és la millor. Com més poder es té, més comença a entendre's el poder no sols com a cultural sinó com a natural. Representem els nostres enemics com a estrangers horribles i els nostres subordinats com a inferiors. Inventem jerarquies, donem nom a les nostres categories. Un dia, mil anys després, en un altre museu, en un altre país, aquests podrien ser ossos d'uropeus en urnes de vidre i el que es considerava una societat avançada seria substituït per una altra de nova. Cent anys no és res; tot pot canviar en un mil·lenni. Cap regió o poble no té dret a declarar-se superior.

La raça és el contraargument. La raça és fonamentalment la creença que hem nascut diferents, dins dels nostres cossos, fins i tot potser també en caràcter i intel·lecte, així com en aparença exterior. És la noció que hi ha grups de persones que tenen unes certes qualitats innates que no sols són visibles a la superfície de la seua pell, sinó que són intrínseques a les seues capacitats físiques i mentals, que potser fins i tot ajuden a definir el camí cap al progrés, l'èxit i el fracàs de les nacions d'on procedien els nostres avantpassats.

Les nocions de superioritat i inferioritat ens impacten de maneres molt profundes. Algú em va parlar d'un ancià de Bangalore, al sud de l'Índia, que es menjava el pa amb gani-

vet i forqueta perquè així ho feien els britànics. Quan el meu besavi va lluitar en la Primera Guerra Mundial per a l'Imperi britànic i quan el meu avi va lluitar en la Segona Guerra Mundial, les seues contribucions foren oblidades, com les dels moltíssims altres soldats indis. Es va considerar que no eren exactament iguals als seus companys britànics blancs. Així va ser. Durant el segle xx sota el govern colonial, generacions de persones van viure l'apartheid i la segregació, van sofrir un racisme violent i discriminació, perquè així eren les coses. Quan hi havia xiquets de la meua escola que ens llançaven pedres a la meua germana i a mi de menudes, dient-nos que tornàrem a casa, així eren les coses. Fins i tot quan sagnava sabia que així eren les coses. Encara és així per a molta gent.

La raça, sota la forma que li dona el poder, ha adquirit un poder propi. Hem absorbit tant les nostres classificacions, una tendència iniciada per científics com Blumenbach, que ens classifiquem nosaltres mateixos alegrement. Molts dels que visiten el Museu Britànic per primera vegada (i ho sé perquè he passat hores observant-los) venen a trobar el seu lloc en aquestes sales. Els turistes xinesos van directes als objectes de la dinastia Tang; els grecs van als marbres del Partenó. La primera vegada que vaig venir, vaig anar directament a les sales índies. Els meus pares van nàixer a l'Índia, com els seus pares i els seus abans, i, doncs, allí és on vaig imaginar que trobaria els objectes més rellevants per a la meua història personal. Semblantment, molts visitants tenen el mateix desig de saber qui eren els seus avantpassats, de saber què va assolir el seu poble. Volem veure'ns en el passat i oblidem que tot el que hi ha al museu ens pertany com a éssers humans. Tots som productes de tot això.

Però, evidentment, aquesta no és la lliçó que aprenem, perquè no és aquesta la intenció per la qual es va dissenyar

el museu. Atrapats en expositors de vidre, fixats al terra, per què trobem aquests objectes en aquestes sales i no on els van fer? Per què viuen en aquest museu de Londres, amb columnes neoclàssiques que s'enfilen cap al cel humit i gris? Per què es troben ací els ossos d'africans i no on els van soterrar, en les magnífiques tombes que van crear per a ells, on se suposava que havien de viure per l'eternitat?

Perquè així és com funciona el poder. Pren, reclama, guarda. Ens fa creure que és allà on han d'estar. Està dissenyat per a col·locar-te al teu lloc.

L'equilibri de poder global, com es va desenvolupar en el segle XVIII, implicava que els tresors de tot el món només podien acabar –i havien de fer-ho– en un lloc com aquest, perquè la Gran Bretanya era una de les nacions més fortes en aquell moment. La Gran Bretanya i altres potències europees van ser els darrers colonitzadors, els guanyadors més recents. Es van atribuir, doncs, el dret de prendre coses. Es van atribuir el dret de documentar la història a la seua manera, de definir els fets científics sobre la humanitat. Els pensadors europeus ens van dir que les seues cultures eren millors, que eren els amos del pensament i la raó, i van unir això amb la noció que pertanyien a una raça superior. Aquestes van esdevenir les nostres realitats.

Però la veritat és ben diferent.

El temps profund

Som una espècie humana, o no ho som?

El fet de vorejar una carretera esquitxada amb els cadàvers de pobres cangurs, a tres-cents quilòmetres terra endins de la ciutat occidental australiana de Perth, i a l'altra punta del món respecte on visc, produeix una sensació com de terra salvatge. Tot em resulta aliè. Hi ha pardals que mai no havia vist fent sons que mai no havia sentit. Les branques mortes d'arbres platejats, dits d'esquelet, s'estenen pel sòl roig esquerdadís. Les roques gegantines unides durant milers de milions d'anys en masses informes de colors pastels clars semblen naus espacials de molsa. Imagine que he sigut transportada a una galàxia més enllà del temps, on els humans no tenen lloc.

Però dins d'un refugi fosc sota una pedra ondulada hi ha empremtes de mà.

La cova de Mulka és un dels molts jaciments d'art rupestre que es troben per tot Austràlia, però únic en aquesta zona concreta perquè esta molt ple d'imatges. M'he d'acotjar per entrar-hi, navegant per la foscor. Al principi només veig una mà, encastada dins d'un raig d'ocre rogenc il·luminat sobre el granit per un feix de llum difús. Se m'acostumen els ulls, hi apareixen més mans. Mans infantils i mans adultes, mans al damunt d'unes altres, mans per

tot el sostre, centenars de mans en rojos, grocs, taronges i blancs. Es fan més clares en la mitja foscor, és com si travessaren les parets, com si els palmells volguessin tocar-se en una salutació. També hi ha línies paral·leles, potser el vague esquema d'un dingo.

Les imatges són difícils de datar. Algunes poden tenir milers d'anys, d'altres poden ser molt recents. El que se sap és que la creació d'art rupestre en aquest continent es remunta al que en termes culturals són els inicis del temps. Després de l'excavació del 2017 a la balma de Madjedbebe, a la Terra d'Arnhem, al nord d'Austràlia, es va estimar que els humans moderns havien estat presents allí durant uns 60.000 anys, pel cap baix, molt més temps del que els membres de la nostra espècie han viscut a Europa i prou temps perquè aquells pobles hagen presenciat una glaciació, així com l'extinció dels mamífers gegants. I potser des del principi produïen art. Un arqueòleg que treballava al jaciment de Madjedbebe em va dir que els investigadors hi van trobar "llapis" ocres gairebé gastats del tot. Al llac Mungo de Nova Gal·les del Sud, un jaciment de 42.000 anys d'antiguitat, hi ha testimonis d'enterraments cerimonials, cossos ruixats amb pigment ocre que devien haver-se transportat allà des de centenars de quilòmetres de distància.

"Una cosa com una empremta de mà té molts significats diversos en diferents societats i fins i tot en una mateixa societat", afirma Benjamin Smith, un expert en art rupestre d'origen britànic que treballa a la Universitat de Western Australia. Pot donar significat a un lloc, pot afirmar que algú havia estat allí. Però el significat no sempre és fàcil d'interpretar. Encara que experts com ell han intentat desxifrar l'art antic, en qualsevol racó del món, només s'han trobat gratant la superfície de sistemes de pensament tan

profunds que les tradicions filosòfiques occidentals no poden contenir-los. A Austràlia, una pedra no és només una pedra. La relació que tenen les comunitats indígenes amb la terra, fins i tot amb objectes naturals inanimats, és pràcticament il·limitada: tothom i tot s'entrellaça.

El que a mi em sembla una estranya terra salvatge no és gens salvatge. És una llar més habitada que cap de les llars que puc imaginar. Moltes generacions hi han absorbit i construït coneixement de les fonts d'aliment i de la navegació. Han configurat el paisatge de forma sostenible al llarg de mil·lennis, han construït una relació espiritual amb aquest paisatge, amb la seua flora i fauna úniques. A poc a poc aprenc que, en el pensament aborígen australià, l'individu sembla diluir-se en el món que l'envolta. El temps, l'espai i l'objecte prenen dimensions diferents. I ningú, tret dels que han crescut immersos en aquesta cultura i lloc, no ho pot entendre. Sé que podria passar-me la resta de la vida intentant imaginar-ho i no arribaria més enllà d'on em trobe ara, dreta tota sola en aquesta cova.

No podem viure en ments que no són nostres.

Essent ja adolescent, vaig descobrir que la meua mare no sabia en realitat quin dia havia nascut. Celebràvem el seu aniversari el mateix dia d'octubre que sempre ho havíem fet i ens va dir que les seues germanes pensaven que havia nascut a l'estiu. A l'Índia, en aquell temps no hi havia costum de fixar les dates. Em va sorprendre que no li importara i la meua sorpresa la va fer riure. En canvi, li importava molt la seua complexa xarxa de relacions familiars, el seu lloc en la societat, el seu destí tal com el marcaven les estrelles. I així vaig començar a entendre que l'únic que sabem són les coses que valorem. Per exemple, jo compare totes les ciutats que visite amb Londres, on vaig nàixer. És el centre del meu univers.

Per als arqueòlegs que interpreten el passat, desxifrar cultures que no són les pròpies és un repte. “Els arqueòlegs han lluitat durant molt de temps per determinar què és allò, aquell tret únic, que ens fa especials”, diu Smith, el qual, a més de treballar a Austràlia, ha passat setze anys en jaciments de Sud-àfrica. La seua feina l’ha portat als bressols de la humanitat, remenant les restes dels inicis de la nostra espècie. I aquest és un afer difícil. És sorprenentment difícil datar exactament quan va aparèixer l’*Homo sapiens*. S’han trobat fòssils de persones amb qui compartim les característiques facials des de fa de 300.000 a 100.000 anys. Hi ha restes fiables d’art, o almenys de l’ús d’ocre, a l’Àfrica molt anteriors als 100.000 anys abans que alguns dels nostres avantpassats començaren a aventurar-se fora del continent i a poblar lentament altres parts del món, incloent-hi Austràlia. “És una de les coses que ens diferencia com a espècie, la capacitat de fer art complex”, afirma.

Però fins i tot si els nostres avantpassats feien art fa centenars de mil·lennis, el món d’aleshores no s’assemblava gens al d’ara. Fa més de quaranta mil anys no sols pul·lulaven pel planeta humans moderns, *Homo sapiens*, sinó també humans arcaics, incloent-hi els neandertals (denominats de vegades homes de les cavernes perquè els seus ossos s’havien trobat allí), que vivien a Europa i en zones de l’Àsia occidental i central. I hi havia els homes de Denisova, com sabem ara, les restes dels quals s’han trobat en coves calcàries a Sibèria i que ocupaven un territori que anava del sud-est asiàtic a Papua Nova Guinea. També hi hagué en diversos moments del passat altres classes d’humans, que encara no s’han identificat ni se’ls ha posat nom.

En el passat profund tots compartíem el planeta, fins i tot vivíem al costat en alguns moments i en llocs concrets. Per a

alguns especialistes, aquest moment cosmopolita de la nostra història antiga és l'essència del que significa ser modern. Quan imaginem aquests altres humans, sovint ho fem com a salvatges poc intel·ligents. Nosaltres devíem tenir qualitats que ells no tenien, alguna cosa que ens va donar un avantatge, la capacitat de sobreviure i tirar endavant mentre ells s'extingien. El mot *neandertal* ha sigut una denominació de la qual s'ha fet un mal ús durant molt de temps. Els diccionaris el defineixen com una espècie d'humans extinta que va viure a l'Europa de la glaciació i també com un home de poca intel·ligència no civilitzat i barroer. Com explica Smith, els neandertals i l'*Homo erectus* feien utensilis de pedra com la nostra espècie, l'*Homo sapiens*, però, d'acord amb les proves més concloents, ell creu que cap no tenia la mateixa capacitat de pensar simbòlicament, de parlar en passat i en futur, de produir art bastant similar al nostre. Aquestes són les coses que ens van fer moderns, que ens van diferenciar.

El que va separar el “nosaltres” de l’“ells” s'endinsa en l'essència del que som. Però no és només una qüestió del passat. Avui el fet de ser humà pot semblar una cosa tan evident, tan fora de dubte, que costa creure que no fa gaire no era així. Quan els arqueòlegs van trobar fòssils d'altres espècies humanes no extintes al final del segle XIX i principi del XX, van plantejar dubtes sobre fins a quin punt tots els *Homo sapiens* que viuen avui són realment “iguals”. Encara en la dècada dels 60, no fa tant, no era controvertit que els científics cregueren que els humans moderns podrien haver evolucionat independentment en diferents parts del món a partir de formes arcaïques separades. De fet, a alguns encara els incomoda la incertesa respecte a aquesta qüestió. El debat científic sobre què fa que l'humà modern siga un humà modern és tan controvertit ara com abans.

Des del punt de vista del segle XXI, pot sonar absurd. La principal visió compartida és que tenim orígens comuns, com descriu la hipòtesi de l'origen únic africà. Les dades científiques han confirmat en les darreres dècades que l'*Homo sapiens* va evolucionar des d'una població de persones de l'Àfrica abans que alguns d'aquests pobles començaren a migrar a la resta del món aproximadament fa 100.000 anys i que es va adaptar una mica a les condicions ambientals específiques en cada cas. També hi hagué adaptació i canvi dins d'Àfrica segons on vivien els pobles. Però sobretot els humans moderns eren aleshores (i encara són) una espècie, l'*Homo sapiens*. Som especials i som un. Això és, ni més ni menys, una creença científica. Però aquesta perspectiva no és compartida universalment en l'àmbit acadèmic. Ni tal sols és la creença predominant en alguns països. Hi ha científics que creuen que, en comptes d'humans moderns emigrats des d'Àfrica fa relativament poc en el temps evolutiu, en cada continent van sorgir poblacions que van evolucionar cap a la modernitat de manera separada respecte als avantpassats que vivien allí un milió d'anys abans. És a dir, diferents grups de persones van esdevenir humanes com coneixem ara en moments diferents i en llocs diferents. Alguns arriben a preguntar-se si, en el cas que diferents poblacions evolucionaren separadament cap a humans moderns, això podria explicar el que avui entenem com a diferències racials. Si és així, potser les diferències entre "races" són més profundes del que pensem.

*

En un primerenc relat europeu sobre els indígenes australians, William Dampier, pirata i explorador anglès del segle XVII, els denominava "la gent més mísera del món".

Dampier i els colons britànics que el seguiren al continent menyspreaven els seus veïns i els consideraven salvatges que havien quedat atrapats en una mena d'estasi cultural des que van migrar o van sorgir allí, independentment de quant de temps fera. Kay Anderson, de la Universitat de Western Sydney, i Colin Perrin, un estudiós independent, documenten que la reacció inicial dels europeus a Austràlia era de completa perplexitat. "Els aborígens que no coneixien res van desconcertar els primers colons", escriuen. No construïen cases, no tenien agricultura, no criaven bestiar. Ells no es podien imaginar per què aquestes persones, si eren igualment humans, no havien "millorat" adoptant aquestes activitats. Per què no eren més semblants als europeus?

Això era més que un xoc cultural. El desconcert (o, millor dit, la manca de voluntat d'intentar entendre els habitants originaris del continent) s'adeia amb els europeus del segle XVIII perquè també s'ajustava a la creença que entraven en un territori que podien reclamar amb tota justícia. Es pensava que el paisatge no era diferent de com devia ser al principi perquè no eren capaços de reconèixer com podia haver canviat. I, segons la legislació occidental, si la terra no s'havia conreat, era *terra nullius*, és a dir, no tenia amo. Semblantment, si els seus habitants pertanyien al passat, a un temps anterior a la modernitat, tenien els dies comptats. "Els indígenes australians es consideraven en un estadi primitiu, fossilitzat de l'evolució humana", em diu Billy Griffiths, un jove historiador australià que ha documentat la història de l'arqueologia d'aquest país i ha qüestionat la idea que els pobles indígenes eren una mena de zona d'aigües estancades des del punt de vista evolutiu. Almenys un dels primers exploradors es negava a creure que havien creat l'art rupestre que veia amb els seus ulls. Se'ls considera-